

Pijnlijke verwijdering

Zondag 13 augustus, Dorpskerk Bloemendaal

Lezingen: Jona 2:2-10 & Romeinen 9:1-5

Geliefde gemeente van de Heer Jezus Christus,

De heilige apostel Paulus komt in Romeinen 9 tot en met 11 te spreken over de pijnlijke verwijdering die in de stad Rome bestaat tussen christenen en Joden. De breuk speelt ook door in de christelijke beweging zelf. Want je hebt christenen met en christenen zonder Joodse achtergrond. Het blijkt dat zij het Evangelie aangaande de messias Jezus verschillend interpreteren, althans zeker waar het om de invulling van het leven gaat. Ook hebben Joodse christenen natuurlijk te maken met familieleden die geen navolgers van Jezus zijn geworden, die hen vragen stellen. Want in de kerk wordt uitgegaan van continuïteit. Het christelijk geloof is geen nieuw geloof, ja, wel voor mensen met een totaal andere religieuze en levensbeschouwelijke achtergrond, maar niet voor mensen van Israël. Wij baseren ons op dezelfde geschiedenis van God, waar de Tenach - in christelijke zin: het Oude Testament - getuigenis van geeft.

Er zijn wel meer tegenstellingen binnen de christelijke beweging van de diverse huisgemeenten en samenkomstgroepen in Rome, maar deze: die tussen mensen met een Joodse achtergrond en mensen die tot geloof kwamen van buiten die traditie, dus uit de diverse volkeren van de wereld, multicultureel als Rome toen al was, dat is – althans zo lijkt het vanuit de Romeinenbrief – toch wel de belangrijkste. Dat roept de vraag op, hoe überhaupt de relatie tussen de Kerk en Israël gezien moet worden.

Paulus besteedt er drie hoofdstukken aan, in zijn brief.

Het is een heel pijnlijke geschiedenis geworden, die tussen Kerk en Israël, tussen christendom en jodendom. En dat is een eufemisme. En we weten, denk ik, als kerk in Europa inmiddels niet goed hoe er mee om te gaan, na de vreselijke uitbarsting van anti-semitisme in ons midden gedurende de Tweede Wereldoorlog en in de periode daarvoor. Diverse protestantse kerken in Nederland - ook onze kerk - hebben een tijdje geleden uitvoerig in de wij-stijl verantwoording afgelegd voor wat er toen in Nederland vanuit de kerk mis is gedaan. Maar dat roept bij anderen, jongeren bijvoorbeeld, maar ook bij nazaten van hen die wel hun nek uitstaken, dan weer bevreemding op. Hoe inclusief is dat 'wij' eigenlijk en hoeveel solidariteit wordt er van je gevraagd om je in dat 'wij' begrepen te voelen? Soortgelijk ongemak speelt er rond ander schrijnend historisch onrecht, zoals kolonialisme en slavernij.

Onze kerk spreekt in haar grondslagformulering, namelijk in de kerkorde, artikel Romeinse I sub 7, uit dat zij zich geroepen weet 'gestalte te geven aan haar onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël.' En dan klinkt als vervolg: 'Als Christus-belijdende geloofsgemeenschap zoekt zij het gesprek met Israël inzake het verstaan van de Heilige Schrift, in het bijzonder betreffende de komst van het Koninkrijk van God.'. Maar hoe doe je dat? En het is maar de vraag of het huidige Jodendom in al zijn diversiteit wel op ons zit te wachten. Daarnaast is de staat Israël er gekomen. Na de catastrofe van de Sjoa en gezien de machtsverhoudingen van toen, was dat nagenoeg onvermijdelijk, maar het zionisme was al eerder op gang kwam, en heeft in het Midden-oosten weer een geheel nieuwe dynamiek teweeg gebracht. Waar ooit een zeker idealisme omheen hing, althans zo wilden ook veel christenen in Nederland, vijftig of zestig jaar geleden, dat zeker zien, dat levert nu krantenkoppen op als: alles in dit land is conflict (*NRC*, 28 juli '23, p C4). Is kritiek op de regering van Israël per definitie anti-semitisme? Hoe geef je vorm aan 'een

onopgeefbare verbondenheid met', en tegelijkertijd aan de verbondenheid met Palestijnse christenen die nu eenmaal bestaat via het éne Lichaam van Christus?

Maar laten we eens het dichterbij huis houden. Denk aan de herbestemming of het gebruik van voormalige synagogen. Dat roept steeds weer ongemak en emoties op. Zoals recent de Amsterdamse vrouwelijke rabbijn Tamarah Benima er luidruchtig schande van sprak dat 'haar' synagoge, waar ze overigens met haar gemeente ook 'slechts' huurder van is, op zondag nu ook werd verhuurd aan een evangelische gemeente. En zij haalde er de Tweede Wereldoorlog bij, waar 'Joden niet werden vermoord door moslims of hindoes, maar door mensen die het christelijk antisemitisme met de paplepel binnen kregen' 'Deze ruimte is alleen maar beschikbaar omdat in deze wijk duizenden, in de straat waar de sjoel staat alleen al 358 Joden, van babies tot bejaarden, werden gedeporteerd en vermoord.' (*Trouw*, 27 juli '23, p 8). En de Stichting Uilenburgersjoel maar denken dat ze met het nevengebruik, meer dan 75 jaar na dato, toch maar mooi wat extra huurpenningen voor het onderhoud had weten binnen te halen.

Wij vinden het lastig hier wat van te vinden, nietwaar? Aan de éne kant begrijp ik de gevoeligheden. Aan de andere kant: hoe dramatisch wil je je ongenoegen kenbaar maken. Het is moeilijk om de juiste balans te vinden. Enerzijds: Christus belijdende geloofsgemeenschap, anderzijds onopgeefbare verbondenheid met Israël.

Een detail uit uw eigen gemeente is misschien wel illustratief. Ik ga nu al jaren af en toe bij u voor, en jaren geleden verscheen opeens in uw voorbeeldliturgie voor gastpredikanten in de opening van de dienst het 'Sjema' ('Hoor Israël, de HEER uw God is één'), in verbondenheid met de synagoge, werd er dan uitgesproken, maar even geruisloos als het er kwam,

verdween het ook weer. Althans geruisloos naar gastpredikanten toe. Wellicht dat het hier in grotere of kleinere kring wel degelijk onderwerp van gesprek is geweest. Maar dan nog hè: wat is je afweging om het wel dan wel niet te doen? Voor mij is bijvoorbeeld alle jaren door dat ik voorga in allerhande kerken, groepen en gemeentes het zingen van tenminste één psalm in onze christelijke eredienst of samenkomst zo'n reminder. Weet wel dat je als heidenchristelijke gemeente geënt bent op een oeroude stam. En dat je als christelijke gemeente van tijd tot tijd ook hebt stil te staan bij je verhouding tot de geschiedenis en tot het hedendaags Jodendom, binnen en buiten de staat Israël.

Paulus ziet de pijnlijke verwijdering in zijn tijd ontstaan en hij betreurt die. Sterker nog: hij spreekt zijn leedwezen uit: droefenis en hartzeer brengt het hem.

Toch wil ik er vandaag ook een andere kant mee op, dan een hele dienst wijden aan Kerk en Israël. Want dat zijn grootheden die reëel zijn, zeer reëel, nogmaals: we dienen er regelmatig in elke kerk bij stil te staan, maar in de praktijk staan ze toch best voor een hedendaagse Nederlandse christelijke gemeente wat verder van ons vandaan. Hoe pijnlijk dat ook is. Zoveel Nederlandse christenen zijn er niet betrokken bij de dialoog, of hebben Joodse vrienden, familie of collega's.

Maar er is in onze gemeenten, ik bedoel met name binnen de Protestantse Kerk, wel sprake van een andere pijnlijke verwijdering die dichtbij staat en van forse omvang is. Ik denk aan al die mensen die eens hier binnen waren, of in eerdere kerkgebouwen van uw gemeente, maar er nu niet meer zijn. Wij zongen: 'dit huis, van hout en steen, dat lang de stormen heeft doorstaan, waar nog de wolk gebeden hangt, van wie zijn voorgegaan'. Gebeden van de mensen die er niet meer zijn. Maar ze zijn lang niet alleen weggevallen door de dood.

Integendeel, waar er krimp is, kreeg en krijgt die krimp nog steeds vooral vorm door niet-toetreden van jongeren en door het uit-treden van belijdende leden later in hun leven. Denk eens aan je kinderen of kleinkinderen, of aan je broers, zussen, schoonzussen of zwagers, of aan vrienden van vroeger en van nu. Hoeveel van hen zijn er betrokken bij het christelijk geloof of bij een kerk, en hoeveel niet? Of hoeveel zijn er een kant op gegaan, qua geloof en kerk, of qua spiritualiteit en denken, of qua levensstijl, of politieke overtuiging, waardoor je het gevoel hebt dat je elkaar nauwelijks nog iets te zeggen hebt op wezenlijke punten van het leven? Als pastor of geestelijk verzorger maak je haast geen uitvaart mee, waarbij deze diversiteit in een familie of in een netwerk rond een overledene niet op de één of andere manier een rol speelt. Soms leidt het overlijden tot nieuwe gesprekken, maar soms ook tot nieuwe bovengrondse of ondergrondse gevechten in zo'n familie.

Je voelt met een zekere regelmaat verbondenheid, maar ook pijnlijke verwijdering.

Het eerste wat Paulus in de situatie in Rome doet, is proberen alle vormen van superioriteitsgevoelens eruit te halen. Naar beide kanten. Denk niet, dat jij beter bent dan die ander, want voor zover je gelooft, is dat ook alleen een geschenk van God, en geen prestatie om je op te beroemen. En voor zover je denkt, dat je het beter ziet dan die ander, besef, dat we allen slechts een beperkt zicht hebben op de grote geheimen van het leven. En voorzover je meent meer recht van spreken te hebben dan die ander, besef dat je allemaal afhankelijk bent van de ruimte die het leven je geeft, naast en met al die anderen met wie je leeft. Kijk niet over en weer op elkaar neer. Zo van: sneu dat je 'heiden' bent geworden, of 'zielig' dat jij nog in die kerk zit.

Maar dan? Gaan we dan over tot de postmoderne orde van de dag? Zo van: er is toch geen algemeen erkende waarheid, dus laat ieder blij zijn met een eigen waarheid? Er zijn vele wegen die naar Rome leiden, ik bevind me nu eenmaal op deze weg, en daar voel ik me prettig bij, of welke psychologische of sociologische redenen ik maar mag hebben om daar te blijven, en jij neemt die weg. Jij met jouw geloof of ongeloof en ik met het mijne. *Arrivederci*. Misschien vinden we elkaar nog eens terug.

Ik sta nog even stil bij een paar citaten uit Romeinen 9 tot en met 11 van de apostel Paulus.

Hij zegt: ik vind het verdrietig en ik heb hartzeer, want het gaat om mijn familie, met wie ik mijn afkomst deel. Soms denk ik wel eens: ik gun hen wat ik in mijn leven door Christus heb ontvangen, en ik zou het bij wijze van spreken wel willen inleveren, als zij het daardoor zouden kunnen krijgen. Dat kan natuurlijk niet, maar bij wijze van spreken (Romeinen 9:2-3). Of later gebruikt hij een paar keer het woord 'afgunst', jaloezie. Dan zegt hij: in de praktijk ging het regelmatig zo, dat je dacht: jij bent erin opgevoed, jij zult nu wel de barmhartigheid van God meteen herkennen en omarmen, en dan gebeurde dat niet, terwijl juist anderen, die er voor het eerst van hoorden geraakt werden en wel de barmhartigheid van God omarmden. En nu hoop ik maar dat zij, die de boot afhouden, dat zien en daarop jaloers kunnen worden (11:11), of dat het ook mij mag lukken om die jaloezie op te wekken (11:14). Dat ze alsnog denken: bij nader inzien wil ik dat ook. Maar wat is dan dat 'dat'? De schat en de parel van het geloof?

Waarom stemt het *sad*, verdrietig, soms, dat zoveel mensen zijn afgehaakt of afhaken. Is dat omdat wij mislukking of falen voelen? Paulus bespreekt dat ook allemaal: ligt het aan ons, hebben ze het niet gehoord, niet kunnen begrijpen, of is het

verhaal van het Evangelie zelf ook voor heel wat mensen een aanstoot, of gewoon naar hun idee niet relevant, of komt het door een discrepantie tussen leer en leven? *Practice* nu eens *what you preach, people*, en misschien wordt het dan aantrekkelijker. Kan allemaal aan de orde zijn. In jouw leven, of ergens anders in de kerk, als jij het best wel goed deed, maar anderen niet, waardoor mensen toch weggleden of afknaptten.

Maar dan toch, nu: wat doet dat jou? Wat doet dat ons? Waarom zijn wij hier nog wel? En wat mij betreft is dat woordje 'nog' niet ter zake. Waarom ben ik er wel? En wat doet het dan dat anderen, verder weg of dichterbij het los laten: althans zo lijkt het, hun connectie met God.

Voel je je dan mislukken als ouder of grootouder? Voel je je mislukken als kerk, als het ergens anders wel bloeit met volop jonge mensen, maar als het bij ons - inmiddels best wel genoeglijk hoor, daar niet van - maar toch meer en meer op een afkalvende seniorenvereniging begint te lijken?

Of voel je je verdrietig, omdat jij iets in je leven ronddraagt wat je de ander ziet missen, of wat in hun leven tot meerwaarde zal leiden? En wat is dat 'dat' dan? Wat is er hier, onder het Woord en in het huis van God, dat jou raakt en meerwaarde geeft? En kun je daar af en toe ook iets van vertellen of is daar ook iets van op te merken in jouw leven? Paulus heeft het steeds over 'de barmhartigheid of de barmhartigheden van God'.

Luister nog eens naar wat Paulus zegt. Hij zegt: niet dat die anderen, ongelovigen, andersgelovigen, die kinderen van jou en mij of die kleinkinderen, of die familie of wie dan ook, niet dat velen van hen, hun best niet doen, om het nodige van het leven te maken. Zeker wel. Ik getuig van hen, zegt Paulus, dat ze met toewijding leven, maar het ontbreekt hen aan inzicht

(10:2). Dat is natuurlijk best pretentieus. Daarom ook voortdurend zijn waarschuwing: ga niet boven die ander staan, snap dat we allemaal dezelfde positie innemen tegenover God. Maar dan toch: welk 'inzicht' heb je nodig om vrede te vinden in het leven?

Ik denk dat Paulus zou zeggen: dat je inziet dat het niet van jouw daden of jouw falen afhangt of je leven wat wordt, maar dat je je vóór alles realiseert, dat - hoe het ook gaat in je leven - je je een geliefd kind van God mag weten.

Stel dat we zo zouden kunnen leven en oud worden, zou dat iets bij een ander kunnen oproepen? En als wij het dan toch niet zien gebeuren, laten we ons dan nog blijven concentreren op: 'barmhartigheid ontvangen' en 'barmhartigheid doorgeven'. Dan moet je het ook uit handen geven. En blijven geloven dat die barmhartigheid van God verder strekt dan wij kunnen bevatten.

Paulus bespreekt ook nog de volgende vraag in zijn drie hoofdstukken: namelijk deze: als wij nu het gevoel hebben dat anderen de connectie met God, zoals Hij is, aan het kwijt raken zijn, betekent dit dan ook dat Gods connectie met hen komt te vervallen? Paulus schrijft tot twee keer toe, haast verontwaardigd: nee, natuurlijk niet (9:6 en 11:1), want Gods belofte komt niet te vervallen (9:6), Gods trouw blijft bestaan. Zoals de vader uit de gelijkenis van de verloren zoon van Jezus: zo staat God, zo schrijft de apostel in Romeinen 10:21, elke dag met uitgestoken handen een ieder op te vangen die Thuis wil komen.

Amen

Lied: Gezang 838:1,2,3 ('O grote God, die liefde zijt')